

ნორმის პროექტი მოამზადა თამარ ვაშაკიძემ.

პროექტი განხილულია თსუ არნ. ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის სამეცნიერო საბჭოზე (2022 წლის 22 ნოემბერს) და მიღებულია სახელმწიფო ენის დეპარტამენტის ექსპერტთა კომისიის 2022 წლის 27 დეკემბრის სხდომაზე.

ნათესაური ურთიერთობის აღმნიშვნელი სახელები ატრიბუტულ მსაზღვრელად

ნათესაური ურთიერთობის გამომხატველი ატრიბუტული მსაზღვრელების საზღვრულთან შეთანხმებისას უნდა გატარდეს შემდეგი წესები:

1. **მამა-შვილი** ტიპის ფუძეთანხმონიანი კომპოზიტი დანართი (თანამედროვე ქართულის მონაცემთა გათვალისწინებით) ნათესაობითა და მოქმედებითი ინარჩუნებს ბრუნვისნიშნისეული ხმოვნით ელემენტს (ისევე, როგორც ეს გვაქვს **ბატონი ზურაბი, ქალბატონი ქეთევანი** ტიპის შესიტყვებებში).

სახ.	მამა-შვილი-ი	დიუმ-ებ-ი
მოთხრ.	მამა-შვილ-მა	დიუმ-ებ-მა
მიც.	მამა-შვილ	დიუმ-ებ-ს
ნათ.	მამა-შვილი-ი	დიუმ-ებ-ის
მოქმ.	მამა-შვილი-ი	დიუმ-ებ-ით
ვით.	მამა-შვილ	დიუმ-ებ-ად
ნოდ.	მამა-შვილ-ო	დიუმ-ებ-ო

1.1. ფუძეთანხმონიანი კომპოზიტი დანართი **და-ძმა** ტიპისა თავის საზღვრულს (მრავლობით რიცხვში დასმულ გვარს) შეეწყობა ისე, როგორც შესაბამისი ფუძის მქონე ზედსართავი.

სახ.	და-ძმა	ბაგრატიონ-ებ-ი
მოთხრ.	და-ძმა	ბაგრატიონ-ებ-მა
მიც.	და-ძმა	ბაგრატიონ-ებ-ს
ნათ.	და-ძმა	ბაგრატიონ-ებ-ის
მოქმ.	და-ძმა	ბაგრატიონ-ებ-ით
ვით.	და-ძმა	ბაგრატიონ-ებ-ად
ნოდ.	და-ძმა	ბაგრატიონ-ებ-ო

1.2. მრავლობითი რიცხვის ფორმით წარმოდგენილ საკუთარ სახელს, კერძოდ – გვარს, რიცხვშიც ეთანხმება ერთი სახის ნათესაური ურთიერთობის გამომხატველი მსაზღვრელი (მაგ., **ძმები ორბელიანები, ძმები გრიშები, ძმები კარამაზოვები, დები ჭავჭავაძეები, დები იშხნელები** და მისთ.) და შეეწყობა ისე, როგორც ფუძეთანხმონიანი ზედსართავი სახელი, მაშასადამე, ინარჩუნებს ბრუნვისნიშნისეული ხმოვნით ელემენტს ნათ. და მოქმ. ბრუნვებში (როგორც ეს გვაქვს **ბატონი ზურაბი, ქალბატონი ქეთევანი** ტიპის შესიტყვებებში).

სახ.	ძმ-ებ-ი	გრიშ-ებ-ი
მოთხრ.	ძმ-ებ-მა	გრიშ-ებ-მა
მიც.	ძმ-ებ	გრიშ-ებ-ს
ნათ.	ძმ-ებ-ი	გრიშ-ებ-ის

მოქმ.	ძმ-ებ-ი	გრიმ-ებ-ით
ვით.	ძმ-ებ	გრიმ-ებ-ად
წოდ.	ძმ-ებ-ო	გრიმ-ებ-ო

1.3. ზემოთქმულის მიხედვით განისაზღვრება იმ სახის შესიტყვებანიც, როცა გვარი თავად არის მსაზღვრელი (კერძოდ, სუბსტანტიური) და ახლავს საკუთარი დანართი – **ძმები გრიმების ზღაპრები**. ამ შემთხვევაში იბრუნვის მხოლოდ საზღვრული.

სახ.	ძმ-ებ-ი	გრიმ-ებ-ის	ზღაპრ-ებ-ი
მოთხრ.	ძმ-ებ-ი	გრიმ-ებ-ის	ზღაპრ-ებ-მა
მიც.	ძმ-ებ-ი	გრიმ-ებ-ის	ზღაპრ-ებ-ს
ნათ.	ძმ-ებ-ი	გრიმ-ებ-ის	ზღაპრ-ებ-ის
მოქმ.	ძმ-ებ-ი	გრიმ-ებ-ის	ზღაპრ-ებ-ით
ვით.	ძმ-ებ-ი	გრიმ-ებ-ის	ზღაპრ-ებ-ად
წოდ.	(ძმ-ებ-ი	გრიმ-ებ-ის	ზღაპრ-ებ-ო)

1.4. დასახელებული ტიპის შემთხვევებში საზღვრული მხოლოდითი რიცხვის ფორმითაც წარმოდგება.

სახ.	დ-ებ-ი	იშხნელ-ებ-ის	სიმღერა
მოთხრ.	დ-ებ-ი	იშხნელ-ებ-ის	სიმღერა-მ
მიც.	დ-ებ-ი	იშხნელ-ებ-ის	სიმღერა-ს
ნათ.	დ-ებ-ი	იშხნელ-ებ-ის	სიმღერ-ის
მოქმ.	დ-ებ-ი	იშხნელ-ებ-ის	სიმღერ-ით
ვით.	დ-ებ-ი	იშხნელ-ებ-ის	სიმღერა-დ
წოდ.	(დ-ებ-ი	იშხნელ-ებ-ის	სიმღერა-ვ)

2. სასულიერო პირთა სახელებთან მსაზღვრელად გამოყენებული ლექსიკური ერთეულები **მამა** და **დედა** ყველა ბრუნვაში ფუძის სახით დასტურდებიან – ფორმაცვალებადია მხოლოდ პირის სახელი.

სახ.	მამა	პეტრე	დედა	ეფემია
მოთხრ.	მამა	პეტრე-მ	დედა	ეფემია-მ
მიც.	მამა	პეტრე-ს	დედა	ეფემია-ს
ნათ.	მამა	პეტრე-ს(ი)	დედა	ეფემია-ს(ი)
მოქმ.	მამა	პეტრე-თი	დედა	ეფემია-თი
ვით.	მამა	პეტრე-დ	დედა	ეფემია-დ
წოდ.	მამა	პეტრე	დედა	ეფემია

2.1. თუ ნათესაური ურთიერთობის აღმნიშვნელი ლექსიკური ერთეულები (**დეიდა, მამიდა, ბიცოლა, ბიძია, ძია...**) უსწრებენ საკუთარ სახელს, ისინი ფორმაუცვლელად შეეხამებიან მას ყველა ბრუნვაში.

სახ.	დეიდა	ქეთო	ბიძია	წოდარ-ი
მოთხრ.	დეიდა	ქეთო-მ	ბიძია	წოდარ-მა

მიც.	დეიდა	ქეთო-ს	ბიძია	ნოდარ-ს
ნათ.	დეიდა	ქეთო-ს(ი)	ბიძია	ნოდარ-ის
მოქმ.	დეიდა	ქეთო-თი	ბიძია	ნოდარ-ით
ვით.	დეიდა	ქეთო-დ	ბიძია	ნოდარ-ად
ნოდ.	დეიდა	ქეთო	ბიძია	ნოდარ

თუ დასახელებული ტიპის მსაზღვრელი მოსდევს პირის სახელს, ბრუნვის ნიშნებით გაფორმდება მხოლოდ დანართი.

სახ.	ქეთო დეიდა	ნოდარ	ბიძია
მოთხრ.	ქეთო დეიდა-მ	ნოდარ	ბიძია-მ
მიც.	ქეთო დეიდა-ს	ნოდარ	ბიძია-ს
ნათ.	ქეთო დეიდ-ის/დეიდა-ს(ი)	ნოდარ	ბიძია-ს(ი)
მოქმ.	ქეთო დეიდ-ით/დეიდა-თი	ნოდარ	ბიძია-თი
ვით.	ქეთო დეიდა-დ	ნოდარ	ბიძია-დ
ნოდ.	ქეთო დეიდა(-ვ)	ნოდარ	ბიძია(-ვ)

დასაბუთება

თანამედროვე ქართულში არცთუ იშვიათად საკუთარ სახელთა მსაზღვრელებად (დანართად) დასტურდება ნათესაური ურთიერთობის აღმნიშვნელი სიტყვები. გამოიყოფა დასახელებული ტიპის მსაზღვრელთა რამდენიმე სახეობა: ა) კომპოზიტიური (**მამა-შვილი დიუმები, და-ძმა ბაგრატიონები...**); ბ) მრავლობითი რიცხვის ფორმით წარმოდგენილი (**ძმები გრიმები, დები ჭავჭავაძეები...**); გ) **დეიდა ქეთო, ნოდარ ბიძია** ტიპის შესიტყვებანი.

ნათესაური ურთიერთობის აღმნიშვნელი **მამა-შვილი** ტიპის ფუძეთანხმონიანი კომპოზიტი დანართი (თანამედროვე ქართულის მონაცემთა გათვალისწინებით) ნათესაობითსა და მოქმედებითში ინარჩუნებს ბრუნვისნიშნისეულ **ი** ხმოვნით ელემენტს (ისევე, როგორც ეს გვაქვს **ბატონი ზურაბი, ქალბატონი ქეთევანი** ტიპის შესიტყვებებში).

სახ.	მამა-შვილ-ი	დიუმ-ებ-ი
მოთხრ.	მამა-შვილ-მა	დიუმ-ებ-მა
მიც.	მამა-შვილ	დიუმ-ებ-ს
ნათ.	მამა-შვილ-ი	დიუმ-ებ-ის
მოქმ.	მამა-შვილ-ი	დიუმ-ებ-ით
ვით.	მამა-შვილ	დიუმ-ებ-ად
ნოდ.	მამა-შვილ-ო	დიუმ-ებ-ო

ფუძეხმოვნიანი კომპოზიტი დანართი **და-ძმა** ტიპისა თავის საზღვრულს (მრავლობით რიცხვში დასმულ გვარს) შეეწყობა ისე, როგორც შესაბამისი ფუძის მქონე ზედსართავი.

სახ.	და-ძმა	ბაგრატიონ-ებ-ი
მოთხრ.	და-ძმა	ბაგრატიონ-ებ-მა
მიც.	და-ძმა	ბაგრატიონ-ებ-ს
ნათ.	და-ძმა	ბაგრატიონ-ებ-ის

მოქმ.	და-ძმა	ბაგრატიონ-ებ-ით
ვით.	და-ძმა	ბაგრატიონ-ებ-ად
წოდ.	და-ძმა	ბაგრატიონ-ებ-ო

მრავლობითი რიცხვის ფორმით წარმოდგენილ საკუთარ სახელს, კერძოდ – გვარს, რიცხვშიც ეთანხმება ერთი სახის ნათესაური ურთიერთობის გამომხატველი მსაზღვრელი (მაგ., **ძმები ორბელიანები, ძმები გრიშები, ძმები კარამაზოვები, დები ჭავჭავაძეები, დები იშხნელები** და ა. შ.) და შეეწყობა ისე, როგორც ფუძეთანხმონიანი ზედსართავი სახელი, მამასადამე, ინარჩუნებს ბრუნვისნიშნისეულ ი ხმოვნით ელემენტს ნათ. და მოქმ. ბრუნვებში (როგორც ეს გვაქვს **ბატონი ზურაბი, ქალბატონი ქეთევანი** ტიპის შესიტყვებებში).

სახ.	ძმ-ებ-ი	გრიშ-ებ-ი	დ-ებ-ი	ჭავჭავაძე-ებ-ი
მოთხრ.	ძმ-ებ-მა	გრიშ-ებ-მა	დ-ებ-მა	ჭავჭავაძე-ებ-მა
მიც.	ძმ-ებ	გრიშ-ებ-ს	დ-ებ	ჭავჭავაძე-ებ-ს
ნათ.	ძმ-ებ-ი	გრიშ-ებ-ის	დ-ებ-ი	ჭავჭავაძე-ებ-ის
მოქმ.	ძმ-ებ-ი	გრიშ-ებ-ით	დ-ებ-ი	ჭავჭავაძე-ებ-ით
ვით.	ძმ-ებ	გრიშ-ებ-ად	დ-ებ	ჭავჭავაძე-ებ-ად
წოდ.	ძმ-ებ-ო	გრიშ-ებ-ო	დ-ებ-ო	ჭავჭავაძე-ებ-ო

ზემოთქმულის მიხედვით განისაზღვრება იმ სახის შესიტყვებანიც, როცა გვარი თავად არის მსაზღვრელი (კერძოდ, სუბსტანტიური) და ახლავს საკუთარი დანართი – **ძმები გრიშების ზღაპრები**. ამ შემთხვევაში იბრუნვის მხოლოდ საზღვრული.

სახ.	ძმ-ებ-ი	გრიშ-ებ-ის	ზღაპრ-ებ-ი
მოთხრ.	ძმ-ებ-ი	გრიშ-ებ-ის	ზღაპრ-ებ-მა
მიც.	ძმ-ებ-ი	გრიშ-ებ-ის	ზღაპრ-ებ-ს
ნათ.	ძმ-ებ-ი	გრიშ-ებ-ის	ზღაპრ-ებ-ის
მოქმ.	ძმ-ებ-ი	გრიშ-ებ-ის	ზღაპრ-ებ-ით
ვით.	ძმ-ებ-ი	გრიშ-ებ-ის	ზღაპრ-ებ-ად
წოდ.	(ძმ-ებ-ი	გრიშ-ებ-ის	ზღაპრ-ებ-ო)

დასახელებლი ტიპის შემთხვევებში საზღვრული მხოლოდითი რიცხვის ფორმითაც დასტურდება.

სახ.	დ-ებ-ი	იშხნელ-ებ-ის	სიმღერა
მოთხრ.	დ-ებ-ი	იშხნელ-ებ-ის	სიმღერა-მ
მიც.	დ-ებ-ი	იშხნელ-ებ-ის	სიმღერა-ს
ნათ.	დ-ებ-ი	იშხნელ-ებ-ის	სიმღერ-ის
მოქმ.	დ-ებ-ი	იშხნელ-ებ-ის	სიმღერ-ით
ვით.	დ-ებ-ი	იშხნელ-ებ-ის	სიმღერა-დ
წოდ.	(დ-ებ-ი	იშხნელ-ებ-ის	სიმღერა-ვ)

სასულიერო პირთა სახელებთან მსაზღვრელად გამოყენებული ლექსიკური ერთეულები **მამა** და **დედა** ყველა ბრუნვაში ფუძის სახით წარმოდგებიან – ფორმაცვალებადია მხოლოდ პირის სახელი.

სახ.	მამა	პეტრე	დედა	ეფემია
მოთხრ.	მამა	პეტრე-მ	დედა	ეფემია-მ
მიც.	მამა	პეტრე-ს	დედა	ეფემია-ს
ნათ.	მამა	პეტრე-ს(ი)	დედა	ეფემია-ს(ი)
მოქმ.	მამა	პეტრე-თი	დედა	ეფემია-თი
ვით.	მამა	პეტრე-დ	დედა	ეფემია-დ
ნოდ.	მამა	პეტრე	დედა	ეფემია

თუ ნათესაური ურთიერთობის აღმნიშვნელი ლექსიკური ერთეულები (**დეიდა, მამიდა, ბი-ცოლა, ბიძია, ძია...**) უსწრებენ საკუთარ სახელს, ისინი ფორმაუცვლელად შეეხამებიან მას ყველა ბრუნვაში, ხოლო თუ დასახელებული ტიპის მსაზღვრელი მოსდევს პირის სახელს, ბრუნვის ნიშნე-ბით გაფორმდება მხოლოდ დანართი.

სახ.	დეიდა	ქეთო	ქეთო	დეიდა
მოთხრ.	დეიდა	ქეთო-მ	ქეთო	დეიდა-მ
მიც.	დეიდა	ქეთო-ს	ქეთო	დეიდა-ს
ნათ.	დეიდა	ქეთო-ს(ი)	ქეთო	დეიდ-ის/დეიდა-ს(ი)
მოქმ.	დეიდა	ქეთო-თი	ქეთო	დეიდ-ით/დეიდა-თი
ვით.	დეიდა	ქეთო-დ	ქეთო	დეიდა-დ
ნოდ.	დეიდა	ქეთო	ქეთო	დეიდა(-ვ)

სახ.	ბიძია	ნოდარ-ი	ნოდარ	ბიძია
მოთხრ.	ბიძია	ნოდარ-მა	ნოდარ	ბიძია-მ
მიც.	ბიძია	ნოდარ-ს	ნოდარ	ბიძია-ს
ნათ.	ბიძია	ნოდარ-ის	ნოდარ	ბიძია-ს(ი)
მოქმ.	ბიძია	ნოდარ-ით	ნოდარ	ბიძია-თი
ვით.	ბიძია	ნოდარ-ად	ნოდარ	ბიძია-დ
ნოდ.	ბიძია	ნოდარ	ნოდარ	ბიძია(-ვ)

ლიტერატურა

1. აფრიდონიძე შ., ჩვენი ენა ქართული, თბილისი, 2009.
2. დავითიანი ა., ქართული ენის სინტაქსი, თბილისი, 1973.
3. ვაშაკიძე თ., ნათესაური ურთიერთობის აღმნიშვნელ დანართთა მართლწერისათვის, ჩიქობავას საკითხავები, XXXIII, თბილისი, 2022.
4. კვაჭაძე ლ., თანამედროვე ქართული ენის სინტაქსი, თბილისი, 2010.
5. შანიძე შ., ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები, მორფოლოგია, თბილისი, 1973.
6. ჩიქობავა არნ., ქართული ენის ზოგადი დახასიათება, თბილისი, 1998.
7. ცქიტიშვილი ნ., დანართის ძირითადი სტილისტიკური ფუნქციები და მართლწერასთან დაკავშირებული ზოგი საკითხი, ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები, წიგნი მეხ-უთე, თბილისი, 1983.